

1023 (2021-2022) – Nr. 1
ingediend op 24 november 2021 (2021-2022)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Economie, Werk,
Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie
uitgebracht door Caroline Gennez en Björn Rzoska

over de eindrapporten van de projectgroepen
voor de beleidsdomeinen Werk en Sociale Economie
en Economie, Wetenschap en Innovatie
in het kader van de Vlaamse Brede Heroverweging

Samenstelling van de Commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie:

Voorzitter: Robrecht Bothuyne.

Vaste leden:

Allessia Claes, Maaïke De Vreese, Andries Gryffroy, Rita Moors, Axel Ronse;

Yves Buysse, Ilse Malfroot, Els Sterckx;

Robrecht Bothuyne, Kurt Vanryckeghem;

Tom Ongena, Maurits Vande Reyde;

Meyrem Almaci, Imade Annouri;

Caroline Gennez.

Plaatsvervangers:

Annick De Ridder, Maarten De Veuster, Philippe Muyters, Elke Sleurs, Tine van der Vloet;

Kristof Slagmulder, Klaas Sloomans, Wim Verheyden;

Stijn De Roo, Loes Vandromme;

Steven Coenegrachts, Bart Van Hulle;

Johan Danen, Björn Rzoska;

Els Robeyns.

Toegevoegde leden:

Jos D'Haese.

INHOUD

I.	Inleidende uiteenzettingen	4
1.	Beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie	4
1.1.	Aanpak Vlaamse Brede Heroverweging in het beleidsdomein EWI.....	4
1.2.	Evalueren van de uitgaven voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie: methodologische uitdagingen	6
1.3.	Aanbevelingen	7
1.4.	Externe studies in het kader van de VBH.....	11
1.5.	Evaluatie O&O-beleid.....	11
2.	Beleidsdomein Werk en Sociale Economie	14
2.1.	Aanpak in het beleidsdomein WSE	14
2.2.	VDAB-maatregelen.....	19
II.	Vragen en opmerkingen van de leden.....	21
III.	Antwoorden	25
1.	Antwoorden voor het beleidsdomein EWI	25
2.	Antwoorden voor het beleidsdomein WSE	30
IV.	Slotbeschouwingen	31
	Gebruikte afkortingen	33
	Bijlage: zie dossierpagina op www.vlaamsparlement.be	

De Commissie voor Economie, Werk, Sociale Economie, Wetenschap en Innovatie hield op 28 oktober 2021 een gedachtewisseling over de eindrapporten van de projectgroepen voor de beleidsdomeinen Werk en Sociale Economie en Economie, Wetenschap en Innovatie in het kader van de Vlaamse Brede Heroverweging.

(Deze vergadering werd als videoconferentie georganiseerd.)

De [dossierpagina](http://www.vlaamsparlement.be) over de Vlaamse Brede Heroverweging op www.vlaamsparlement.be bevat de rapporten van de diverse projectgroepen en de eindrapporten van de stuurgroep die de werkzaamheden overkoepelde en aanstuurde. Ze zijn ook te consulteren op de website van het Departement Financiën en Begroting: [De Vlaamse Brede Heroverweging \(VBH\) - Fin \(vlaanderen.be\)](http://DeVlaamseBredeHeroverweging(VBH)-Fin(vlaanderen.be)).

De getoonde presentaties zijn terug te vinden op de [dossierpagina](http://www.vlaamsparlement.be) van dit document op www.vlaamsparlement.be.

I. Inleidende uiteenzettingen

1. Beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie

Johan Hanssens, secretaris-generaal van het Departement EWI, zal samen met *Mark Andries*, administrateur-generaal van het Agentschap Innoveren en Ondernemen, het eindrapport voor het beleidsdomein EWI toelichten. Ze zullen ingaan op:

- de aanpak van de Vlaamse Brede Heroverweging in het beleidsdomein EWI;
- de evaluaties in het beleidsdomein EWI: methodologisch kader en uitdagingen om tot een evidencebased beleid te komen;
- de aanbevelingen: herooverwegingsprincipes, systemische analyses en een Vlaamse productiviteitsagenda;
- de additionaliteit van de VLAIO-subsidies en de beleidsmix van Vlaamse subsidies en federale O&O-steun. Deze studies zullen door professor Joep Konings van de Faculteit Economie van de KU Leuven worden toegelicht.

Johan Hanssens verwijst naar de rapporten die aan het Vlaams Parlement werden bezorgd. Het eindrapport bevat een bijlage waarin de instrumenten worden besproken. Er is ook een managementsamenvatting beschikbaar.

De centrale VBH-stuurgroep heeft de werkzaamheden van het beleidsdomein EWI zeer positief geëvalueerd. Dat gebeurde na een beoordeling op basis van zes criteria: de uitgaven in de scope van de oefening, de methode, de bronnen, een eventuele benchmarking, de besparingsvarianten en de bruikbaarheid voor het beleid. Het beleidsdomein EWI haalde in de beoordeling van de centrale VBH-stuurgroep een top 3-plaats, samen met de beleidsdomeinen Financiën en Begroting, Werk en Sociale Economie en Omgeving.

1.1. Aanpak Vlaamse Brede Heroverweging in het beleidsdomein EWI

De aftrap voor de VBH werd gegeven via een mededeling aan de Vlaamse Regering van 4 december 2020. Daarin werden de randvoorwaarden geschetst, maar er werd ook veel vrijheid gegeven aan de beleidsdomeinen om daaraan invulling te geven.

In januari 2021 werd een projectgroep opgericht met daarin de leidende ambtenaren van het beleidsdomein, aangevuld met vertegenwoordigers van Financiën en Begroting, de Inspectie van Financiën, de Vlaamse Adviesraad voor Innoveren en Ondernemen en twee externe experts. Die experts zijn de economen Reinhilde Veugeliers van de KU Leuven en Geert Peersman van de UGent.

Opdracht

Johan Hanssens verwijst naar de opdrachtschrijving in de mededeling aan de Vlaamse Regering: "De Vlaamse Brede Heroverweging beoogt een grondige doorlichting van de diverse uitgavenposten en waar relevant kostendekkingsgraden binnen de Vlaamse Begroting. Dit heeft tot doel om de kwaliteit van de publieke financiën te verbeteren op vlak van efficiëntie en effectiviteit."

De spreker toont een grafiek met de positie van het beleidsdomein EWI en de andere beleidsdomeinen in de Vlaamse uitgavenbegroting. Voor het beleidsdomein EWI bedragen de vastleggingskredieten in 2021 meer dan 2 miljard euro. Voor WSE bedragen de uitgaven meer dan 3,6 miljard euro.

Scope

Een van de vragen in de aanpak van de VBH was hoeveel procent van de uitgaven in de analyses wordt meegenomen. Er werden vier beleidsvelden meegenomen in de scope van de oefening: Wetenschappelijk Onderzoek, Innovatie, Economie en Wetenschapscommunicatie. Die zijn goed voor 91 procent van de uitgaven. De spreker toont een tabel met de bedragen die daarmee overeenstemmen in de begroting 2021.

Inspiratie: beleidsdoorlichtingen in Nederland

Het beleidsdomein EWI heeft inspiratie gevonden in Nederland, dat al een jarenlange traditie van beleidsdoorlichtingen en heroverwegingsoefeningen heeft. In de Nederlandse filosofie is een beleidsdoorlichting een syntheseonderzoek waarin de doelstellingen van lopend beleid kritisch tegen het licht worden gehouden. Het beleid wordt beschreven en beoordeeld op basis van een aantal uniforme vragen. De verwachte uitkomst is kwalitatieve en kwantitatieve informatie over de vraag of het beleid werkt (doeltreffendheid of effectiviteit) en in hoeverre het beleid waar voor zijn geld levert (doelmatigheid of efficiëntie).

Een beleidsdoorlichting is dus een onderzoek naar de causaliteit tussen beleid enerzijds en realisatie anderzijds. Belangrijk is daarbij een onderscheid te maken tussen causaliteit en correlatie. Bij causaliteit gaat het om een oorzakelijk verband.

Het formele kader voor beleidsdoorlichting in Nederland is de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek. Eens om de vier jaar en ten minste om de zeven jaar moeten de grote uitgavenposten in de Nederlandse uitgavenbegroting verplicht worden doorgelicht. Sinds 2015 moeten de beleidsdoorlichtingen in Nederland de zogenaamde 20 procentbesparingsvariant bespreken. Die gaat uit van de hypothetische vraag wat de effecten op het departement of de instelling zouden zijn als er een verplichte besparing van 20 procent zou worden doorgevoerd.

In de VBH werd een 15 procentbesparingsvariant opgenomen en dat heeft enige ongerustheid bij de Vlaamse stakeholders veroorzaakt. Maar die denkoefening betekent niet dat het beleid de intentie heeft daadwerkelijk 15 procent te besparen.

Evaluaties in het beleidsdomein EWI

Specifiek voor het beleidsdomein EWI is dat evaluaties structureel in de beleids- en beheercyclus zijn ingebed. Het W&I-decreet (decreet van 30 april 2009 betreffende de organisatie en financiering van het wetenschaps- en innovatiebeleid) schrijft voor dat de gesubsidieerde instellingen en de grote uitgavenprogramma's periodiek aan een externe evaluatie worden onderworpen. Het departement heeft ook een evaluatiecel die deze evaluaties begeleidt en daartoe met externe instanties samenwerkt. De evaluatiekalender is terug te vinden op de website van het

departement. In 2021 waren er – los van de VBH – evaluaties van imec, het Vlaams Instituut voor Biotechnologie, het Vlaams Instituut voor de Zee en de Participatie-Maatschappij Vlaanderen.

Doorlichtingsfiches EWI-instrumenten en -instellingen

Meer dan vijftig instrumenten en instellingen binnen het beleidsdomein EWI werden onderworpen aan een doorlichting op basis van vijftien uniforme vragen. Dat betekent dat heel wat medewerkers van het beleidsdomein bij deze oefening werden betrokken.

Het resultaat was goed maar niet perfect. Dat heeft volgens Johan Hanssens te maken met de korte termijn. De oefening moest in enkele maanden gebeuren terwijl in Nederland een jaar wordt uitgetrokken voor een beleidsdoorlichting. Maar met deze eerste oefening is een basis gelegd om verder te werken in de toekomst en de heroverweging structureel in te bedden.

1.2. Evalueren van de uitgaven voor onderzoek, ontwikkeling en innovatie: methodologische uitdagingen

Mark Andries, administrateur-generaal van VLAIO, sluit zich aan bij de stelling dat evalueren van uitgaven, partnerschappen en subsidies in het DNA van het beleidsdomein EWI zit. Het beleidsdomein is dus vertrouwd met evaluaties. Maar dat betekent niet dat er geen specifieke uitdagingen overblijven om dat op een goede manier te doen wat onderzoek, ontwikkeling en innovatie betreft.

Specifieke uitdagingen

De spreker toont een afbeelding met de traditionele O&O&I-keten. De keten vertrekt van fundamenteel onderzoek om over te gaan in strategisch basisonderzoek, toegepast onderzoek en innovatie om te komen tot een maatschappelijke en economische impact.

Die schematische voorstelling heeft het voordeel dat op die manier de uitgaven en instrumenten in kaart kunnen worden gebracht. Mark Andries toont een schema met de grootste uitgavenstromen binnen de O&O&I-keten volgens het TRL en de samenhang tussen de belangrijkste instrumenten in die keten. De eerste helft van de keten bevat de geldstroom naar de universiteiten en de middelen voor het FWO, en de bijzondere onderzoeksfondsen. Rechts in het schema staan de industriële onderzoeksfondsen, de zeven speerpuntclusters en de VLAIO-subsidies voor innovatie. Daartussen zitten de vier strategische onderzoekscentra: imec, VIB, VITO en Flanders Make.

Het lineaire model, vertrekkend van fundamenteel onderzoek naar innovatie en maatschappelijke en economische impact, heeft uiteraard zijn beperkingen. De actoren houden zich natuurlijk niet strikt aan dit model. De universiteiten bijvoorbeeld laten regelmatig weten dat ze actief zijn op alle TRL's. Een ander voorbeeld zijn bedrijven die zelf fundamenteel onderzoek uitvoeren. Er wordt ook teruggekoppeld van het toegepast onderzoek naar het fundamenteel onderzoek en zelfs van innovatie naar fundamenteel onderzoek. Het lineaire model is dus enigszins achterhaald.

Maar zelfs indien men van het lineaire model vertrekt, zijn er specifieke uitdagingen voor de evaluatie van overheidsuitgaven voor onderzoek en ontwikkeling. Daarvoor zijn er drie redenen:

- het attributieprobleem. Het is niet altijd mogelijk oorzaak en gevolg correct te bepalen. Indien een innovatie de weg naar de markt vindt en bedrijven ermee aan de slag gaan, is het vaak moeilijk te bepalen welk fundamenteel onderzoek van welke instelling aan de basis daarvan ligt;
- het tijdsprobleem. Vaak verstrijkt er een lange periode, soms zelfs van tientallen jaren, tussen het onderzoek en de innovatie. Het is dan ook moeilijk om te stellen dat fundamenteel onderzoek niet tot innovatie heeft geleid want binnen enkele jaren kan dat wel het geval zijn;
- het locatieprobleem. De Vlaamse overheid kijkt naar de impact in Vlaanderen: de maatschappelijke impact maar ook tewerkstelling. Vlaamse innovaties kunnen echter wereldwijd impact hebben en dat zou moeten worden meegenomen in de scope van de oefening.

Indien men van een niet-lineair model vertrekt, wordt het nog moeilijker, hoewel het niet-lineaire model dichterbij de realiteit ligt. Mark Andries toont een schematische voorstelling uit de recente literatuur van het assessment van de sociaal-economische impact van onderzoeksinfrastructuur. Dat vertrekt van de 'sphere of control' en breidt uit naar de 'sphere of influence' (op korte en lange termijn) en de 'sphere of interest'. Het is niet eenvoudig dit in een impactmeting te vatten.

De spreker verwijst naar het voorbeeld van de mRNA-technologie en vaccins. In de coronapandemie is er snel een vaccin gekomen. Maar het eerste onderzoek naar de ontwikkeling van deze technologie dateert al van de jaren 60. Tot voor een jaar waren er nog velen die niet geloofden in de mogelijkheden van mRNA. Dit voorbeeld toont aan dat het soms lang wachten is op het realiseren van impact.

1.3. Aanbevelingen

1.3.1. *Aanbeveling 1: heroverwegingsprincipes*

Mark Andries licht de eerste aanbeveling toe. De vraag van de Vlaamse Regering was te bekijken waar er 10 of 15 procent zou kunnen worden bespaard binnen het beleidsdomein.

Te vrijwaren uitgavenstromen

Het beleidsdomein EWI heeft dit anders opgevat. Het gaat ervan uit dat er niet moet worden bespaard op onderzoek, ontwikkeling en innovatie en de experts waren het daarmee eens. Vlaanderen is ook gebonden aan engagementen om de inspanningen nog te verhogen en heeft nu net een positie bij de Europese innovatiekoplopers bereikt. Of er al dan niet wordt bespaard, is ook een politieke beslissing.

Daarom heeft het beleidsdomein de vraag omgedraaid. Welke effectieve en efficiënte uitgavenstromen moeten gevrijwaard blijven? Het kwam tot zeven uitgavenstromen:

- uitgaven waarvan een evidencebased productiviteitsverhogend effect is aangetoond. De productiviteitsgroei in Vlaanderen is gestagneerd en daarom blijven deze uitgaven nodig;
- uitgaven die zich situeren in de laagste TRL's, omdat die zonder de overheid wellicht niet zouden gebeuren. De steuninstrumenten houden nu al rekening met dat principe, dat ook in de Europese staatssteunregeling zit vervat;
- uitgaven die de hoogste additionaliteit hebben;
- uitgaven die het innovatievermogen van kmo's ten goede komen;

- uitgaven die de diffusie van kennis en innovatie doorheen economie en samenleving bevorderen. Er is het gekende probleem van concentratie van O&O en de te geringe doorstroom naar de Vlaamse kmo-economie;
- uitgaven die bijdragen tot de zogenaamde twin transition: klimaatneutraliteit en digitalisering;
- uitgaven die dankzij hun inzet bijkomende middelen van Europa genereren. De spreker denkt daarbij onder meer aan Horizon Europe maar ook aan het ETS Innovation Fund.

'Wat als'-vragen

In het rapport wordt ook gepoogd enkele 'wat als'-vragen te beantwoorden, wat de uitgaven van VLAIO betreft. Indien besparingen zich opdringen, zou men in plaats van de kaasschaaf te hanteren bepaalde keuzes kunnen maken.

De antwoorden op deze vragen werden doorgerekend en de resultaten van de oefening staan in het rapport. De spreker overloopt de vragen:

- wat als VLAIO alleen nog steun zou geven aan kmo's en niet langer aan grote ondernemingen? Uit studies blijkt dat het stimulerende effect van het innovatiebeleid groter is bij kmo's. Dat betekent dat ook selectiever zou worden omgesprongen met de steun waar grote bedrijven vaak van gebruikmaken, zoals de compensatie van indirecte emissiekosten en de strategische transformatiesteun;
- wat als VLAIO alleen nog steun zou geven die meetelt voor de O&O-uitgaven van Vlaanderen? Bepaalde subsidies worden daarin niet meegerekend. Dat kunnen wel maatregelen zijn die bijdragen tot het levenslang leren, zoals de kmo-portefeuille en de strategische transformatiesteun die worden ingezet om opleidingen te ondersteunen;
- wat als VLAIO alleen nog steun zou geven die inspeelt op factoren die het groeipotentieel van de Vlaamse economie duurzaam verhogen? VLAIO zou ook alleen nog steun kunnen geven die inspeelt op factoren die het groeipotentieel van de Vlaamse economie duurzaam verhogen. Sommige steuninstrumenten, zoals de hinderpremie bij openbare werken, voegen daar niet veel aan toe. De premie wordt toegekend om inkomstenverlies te compenseren maar heeft niet echt een effect op de groei. Dat geldt ook voor de compensatie van indirecte emissiekosten;
- wat als VLAIO alleen nog steun zou geven aan ondernemingen en niet langer (rechtstreeks) aan kennisinstellingen? Een vierde keuze zou kunnen zijn dat VLAIO alleen nog steun geeft aan ondernemingen en niet langer (rechtstreeks) aan kennisinstellingen. Van het Departement EWI gaan er middelen naar de kennisinstellingen maar dat geldt ook voor een deel van de VLAIO-middelen, bijvoorbeeld omdat de clusters vragen strategisch basisonderzoek te laten uitvoeren of omdat er middelen naar kennisdiffusie gaan die toch weer bij de kennisinstellingen terechtkomen. Indien er echt keuzes moeten worden gemaakt, zou men kunnen stellen dat VLAIO er is voor de ondernemingen en dat de kennisinstellingen andere financieringsmethodes hebben;
- wat als VLAIO alleen nog innovatiesteun zou geven aan kleine ondernemingen en aan projecten waarin er samenwerking is tussen meerdere ondernemingen?

Mark Andries benadrukt dat dit de meest radicale keuzes zijn die soms honderden miljoenen euro aan besparingen opleveren. VLAIO pleit daar niet voor. Er zijn ook talloze zachtere varianten mogelijk. Zo zou steun aan grote ondernemingen aan voorwaarden kunnen worden gekoppeld of zouden de steunpercentages kunnen worden verlaagd.

1.3.2. *Aanbeveling 2: een systeemblik*

Johan Hanssens licht de tweede aanbeveling toe. Er is nood aan een systemische blik op de instrumenten en instellingen binnen het beleidsdomein EWI en over de verschillende beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid heen. De spreker toont een schema met als onderste lagen de ondernemende ecosysteemelementen: het institutioneel kader – met de formele instellingen maar ook de cultuur en de netwerken van bedrijven – en daarboven de hulpbronnen. Onder hulpbronnen wordt de fysieke infrastructuur verstaan maar ook de gerichtheid op de brede markt, de intermediaire actoren, het talent (de inspanningen voor opleiding van het beleidsdomein WSE), de kennis (universiteiten, kennisinstellingen en strategische onderzoeksinstellingen), het leiderschap (zowel politiek, cultureel als sociaal) en de financiering. Een voorbeeld van leiderschap kan de Europese Green Deal zijn.

Daarboven komt de laag van productief werknemer- en ondernemerschap en uiteindelijk de nagestreefde welvaart en welzijn. Het is belangrijk al die elementen samen te bekijken.

1.3.3. *Aanbeveling 3: de quadruple helix*

Om dit mogelijk te maken, moeten de vier actoren – de kenniswereld, de ondernemingswereld, de beleidswereld en de civil society – zo hecht mogelijk met elkaar in verbinding worden gebracht. Het verbinden van die actoren is zeker nodig in het kader van de grote transities. Onder meer het klimaat- en energiebeleid vergen regulerende kaders die door de beleidswereld worden gecreëerd maar ook kennis die wordt ontwikkeld door de universiteiten, hogescholen en onderzoekscentra. Ondernemingen moeten die kennis vertalen naar innovatie en impact. Andere grote transities betreffen voeding, industrie 4.0 en de vergrijzing.

Zonder betrokkenheid van de burger zullen die grote transities niet lukken. Het beleid moet zeer sterk inzetten op het verbinden van deze vier actoren.

1.3.4. *Aanbeveling 4: een productiviteitsagenda*

De vierde aanbeveling komt terug in de titel van het VBH-eindrapport van het beleidsdomein EWI: de weg naar een integrale duurzame Vlaamse productiviteitsagenda. Elk woord is daarin belangrijk. Er moet nog een weg worden afgelegd want het is een evolutief proces. Integraal betekent dat dit over de beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid en over de bevoegdheidsniveaus heen moet worden bekeken. Zowel het lokale als het Vlaamse, Belgische en Europese niveau hebben hun belang. De productiviteitsagenda moet ook economisch en sociaal duurzaam zijn. Vanuit sociaal oogpunt gaat het dan over de inclusieagenda. Agenda betekent dat er een stappenplan moet worden opgesteld om dit te bereiken.

Verzwakkende productiviteitsgroei

Het rapport legt de nadruk op de productiviteitsagenda omdat de Belgische en Vlaamse economie met een verzwakkende productiviteitsgroei kampen. Dat blijkt uit een getoonde grafiek met de groeivoet van de arbeidsproductiviteit van België en de gewesten. De afnemende groei is niet alleen een probleem voor België maar voor alle Europese en OESO-landen.

Het is belangrijk dat het beleid daaraan remedieert. Hoe meer toegevoegde waarde wordt gecreëerd met een uur arbeid, hoe meer inkomen kan worden verdeeld tussen investeerders en werknemers en hoe gemakkelijker de politieke afwegingen in de volgende decennia op het vlak van publieke financiën worden.

Johan Hanssens haalt nog vier voorbeelden aan die onderstrepen waarom productiviteitsontwikkeling van belang is. De productiviteitsgroei zorgt voor een groei van het bbp. Voor de vergrijzingsuitdaging is een groei van het bbp belangrijk om de sociale uitgaven draaglijk te maken. Dat geldt ook voor de houdbaarheid van de overheidsschuld. Verder is er ook de uitdaging van de vergroening. Hoe kan men meer toegevoegde waarde creëren met minder inzet of met dezelfde inzet van hulpbronnen, energie, materialen, ruimte enzovoort?

Een gunstige productiviteitsontwikkeling is ook belangrijk voor de sociale agenda. Hoe productiever een bedrijf is, hoe hoger de lonen dat het kan uitbetalen. In de economie lijkt een tweedeling te ontstaan tussen voorlopers die goede lonen kunnen uitkeren en bedrijven die achterblijven en lagere lonen moeten betalen. Het is belangrijk die tweede groep mee te krijgen in de productiviteitsagenda.

Drijvers van de bbp- en productiviteitsgroei

De toename van het bbp hangt af van het aantal werknemers dat aan de slag is en de toegevoegde waarde die een werknemer creëert. Een eerste hefboom is het arbeidsmarktbeleid met als doelstelling meer mensen aan het werk te krijgen. Het verhogen van de arbeidsproductiviteit is een opdracht voor het economische en het O&O&I-beleid. De spreker toont een slide die deze twee drijvers van de bbp-groei schematisch voorstelt.

Het rapport vermeldt ook tien determinanten van de productiviteitsgroei. Die moeten systemisch worden bekeken. Het heeft geen zin te focussen op één determinant, het is belangrijk uit te gaan van een integrale agenda.

Internationale positie van Vlaanderen

Vlaanderen heeft in 2019 voor het eerst de 3 procentnorm voor O&O bereikt. Wat betreft O&O-intensiteit komt het met 3,35 procent van het bbp aan de wereldtop. Vlaanderen doet het beter dan Japan, Duitsland en de Verenigde Staten. Als het gaat over benchmarking van de algemene economische performantie (arbeidsmarkt, overheidsschuld, regelgeving enzovoort) zit Vlaanderen in de middenmoot. Het is een uitdaging die paradox te verklaren maar het is duidelijk dat alleen focussen op O&O geen oplossing is.

Systeemperspectief op economische groei

De EU schrijft voor dat elke lidstaat een productiviteitsraad installeert. Ook België heeft een Nationale Productiviteitsraad waarin de gewesten zijn vertegenwoordigd.

De spreker toont een schema van een systeemperspectief op economische groei. Het is gebaseerd op een model van de Nationale Productiviteitsraad van Finland. Links op het schema, bij het vraagbeleid op korte termijn, staan de componenten van de economische groei centraal (consumptiebestedingen, investeringen en netto-export). Rechts op het schema, bij het aanbodbeleid op lange termijn, staan opnieuw de groei van de arbeidsproductiviteit en het arbeidsaanbod centraal.

Hier kan de komende maanden dieper op worden ingegaan. De VBH krijgt nog een vervolgtraject en ook de centrale stuurgroep is geïnteresseerd in de systemische invalshoek en wil bekijken hoe alle beleidsdomeinen inwerken op de factoren om een duurzame en inclusieve groei te creëren.

1.4. Externe studies in het kader van de VBH

Mark Andries stelt dat de Vlaamse Regering het beleidsdomein de mogelijkheid heeft gegeven om met middelen van het relanceplan Vlaamse Veerkracht externe studies over de impact van de maatregelen te laten uitvoeren.

Daarbij werd gekozen voor maatregelen waarover er nog niet veel onderzoek is gebeurd of waarvan het bestaande onderzoek aan actualisering toe was. Er werden vier externe onderzoeksopdrachten uitgeschreven. Een eerste betreft de uitgavenstroom voor carbon leakage, in 2021 goed voor 140 miljoen euro. De uitgaven gebeuren door VLAIO maar met middelen van het Klimaatfonds. Het doel was te achterhalen wat de competitiviteitseffecten zijn op de energie-intensieve industrie indien deze uitgavenstroom zou worden afgebouwd.

De tweede en de derde studie betreffen het steuninstrumentarium voor O&O. De studie over de additionaliteit van O&O-bedrijfssteun (goed voor 217 miljoen euro) is een actualisering en deels ook een uitbreiding van de ECOOM-studie onder leiding van professor Dirk Czarnitzki van de KU Leuven, die in 2020 werd opgeleverd. Daarbij aansluitend is er een studie over de complementariteit van de Vlaamse O&O-subsidies en de federale fiscale O&O-steun.

De vierde studie gaat over het strategisch basisonderzoek bij het FWO, goed voor 76 miljoen euro in 2021. Het doel is na te gaan wat de impact is van het strategisch basisonderzoek.

De studies over de uitgavenstroom voor compensatie van indirecte emissiekosten en het strategisch basisonderzoek worden midden november 2021 opgeleverd. De tweede en de derde studie zijn opgeleverd. Professor Joep Konings, die de leiding had over deze onderzoeken, zal de resultaten toelichten.

1.5. Evaluatie O&O-beleid

Professor *Joep Konings* van de Faculteit Economie van de KU Leuven licht de studies toe die hij samen met professor Dirk Czarnitzki, doctor Yannick Bormans en Pierluigi Angeloni van de KU Leuven en VIVES uitvoerde.¹

Hij stelt dat Vlaanderen wellicht ook tot de koplopers wat betreft de uitrol van evidencebased beleid mag worden gerekend. Er zijn nu veel micro-economische gegevens beschikbaar en het is goed dat die kunnen worden gebruikt om het beleid beter te onderbouwen, wat niet betekent dat dit de alleenzalgmakende oplossing is.

1.5.1. Beleidscontext en doel van de studies

De beleidscontext werd al door de vorige sprekers toegelicht. Joep Konings toont nog twee tabellen over de groei van de arbeidsproductiviteit in de periode van 1980 tot en met 2019 en de evolutie van de productiviteit per uur met als index 100 in 2009. De productiviteitsgroei lijkt stilgevallen en dat is niet alleen een bezorgdheid in Vlaanderen en België maar ook in andere Europese landen. Een van de logische vragen is dan of het O&O-subsidiebeleid en het fiscale O&O-beleid hefboomen kunnen zijn voor het aanzwengelen van de productiviteit.

Een eerste aspect betreft de effectiviteit van de VLAIO-subsidies. Doen bedrijven die subsidies ontvangen meer aan O&O, innoveren, patenten aanvragen en job-

¹ Een evaluatie van de steun voor onderzoek en ontwikkeling in Vlaanderen, Dirk Czarnitzki, Joep Konings, Yannick Bormans en Pierluigi Angelino, VIVES en KU Leuven, oktober 2021.

creatie dan de bedrijven die die subsidies niet krijgen? Kort samengevat is het antwoord op deze vraag positief. De subsidies hebben een positief effect op O&O-investeringen, innovatie en jobcreatie. Dat geldt vooral voor kleine ondernemingen.

Het tweede aspect betreft de efficiëntie van de directe VLAIO-subsidies. Zorgt 1 euro extra steun voor een voldoende groot hefboomeffect en wat is de wisselwerking tussen de directe Vlaamse O&O-steun en de federale indirecte fiscale aftrekken voor O&O-activiteiten? Er is wel degelijk een 'bang for the buck'. Per euro subsidie is er in de gemiddelde onderneming een extra uitgave van 1,65 euro. Wat betreft de wisselwerking met de federale maatregelen blijkt dat de impact van de Vlaamse subsidies afneemt wanneer reeds veel gebruikgemaakt wordt van de federale fiscale aftrekken.

1.5.2. *Effectiviteit van de Vlaamse O&O-subsidies*

De spreker geeft het onderzoeksopzet weer in een grafiek waarin een verschil wordt gemaakt tussen bedrijven zonder subsidies en met subsidies, en de groei in O&O wordt weergegeven. Beide groepen bedrijven vertonen een gelijkaardige trend inzake de groei van O&O-uitgaven en dus is het zaak te bekijken in welke mate de subsidies een additioneel effect veroorzaken, een effect bovenop wat normaal mag worden verwacht van die bedrijven. Een grafiek toont de mogelijke impact van de subsidies (een grotere toename van O&O) en dat is wat het onderzoek probeert te meten. Daarvoor wordt een state-of-the-artmethode gebruikt. De methode is te vergelijken met technieken die worden gebruikt in het geneesmiddelenonderzoek waarbij wordt gewerkt met een behandelde groep en een vergelijkbare controlegroep die een placebo krijgt. Op die manier kan men een causaal verband aantonen.

Joep Konings toont een slide met de databronnen. De analyse betreft 5500 ondernemingen, waarvan er 5276 VLAIO-subsidies ontvingen tussen 2004 en 2018. Een grafiek geeft de belangrijkste statistische resultaten van de impact op het aantal O&O-werknemers weer. Het staafdiagram geeft zowel het effect tijdens als na de subsidie weer. Kleine ondernemingen (minder dan 50 werknemers) verhogen het aandeel O&O-werknemers met 12 procentpunten en er blijft een effect als het project is afgelopen. Dat geldt ook voor middelgrote ondernemingen maar dan in mindere mate. Voor de grote ondernemingen (100 werknemers of meer) is er geen statistisch significant effect. Het aantal grote ondernemingen is wel beperkt en dus is het effect moeilijker te meten.

De spreker illustreert dit met een voorbeeld. Een onderneming die 100 werknemers telt waarvan er 20 in O&O actief zijn, zal 2,5 extra O&O-medewerkers aanwerven. Een onderneming met 25 werknemers waarvan er 5 in O&O actief zijn, zal 3 extra werknemers actief in O&O aanwerven.

Dat is het belangrijkste resultaat inzake inputadditionaliteit. Maar er is ook gekeken naar outputadditionaliteit. In vergelijking met de controlegroep van O&O-actieve ondernemingen die geen Vlaamse subsidies krijgen, doen de ondernemingen die wel subsidies krijgen 17 procent meer aan procesinnovatie, 16 procent meer aan productinnovatie en dienen ze 5 procent meer patentaanvragen in.

De productiviteit lijkt vooral toe te nemen bij kleine ondernemingen (met 13 procent). Dit geldt vooral op termijn en dat is het tijdsaspect dat al door Mark Andries werd vermeld. Voor de middelgrote en grote ondernemingen is er voorlopig geen effect gevonden maar dat kan na verloop van tijd nog blijken.

Joep Konings vat samen dat de VLAIO-subsidies voor O&O een positief effect hebben op de input- en outputadditionaliteit van ondernemingen en dat in vergelijking

met gelijkaardige ondernemingen die geen subsidie ontvingen. Het beleid is dus effectief geweest op dat vlak.

De volgende vraag is dan hoeveel extra O&O en toegevoegde waarde er tot stand komt bij de subgroep van ondernemingen die subsidies ontvingen. De spreker noemt dat de policy mix omdat er ook rekening wordt gehouden met de federale fiscale voordelen. Dat komt aan bod in de studie over de efficiëntie van de Vlaamse O&O-subsidies.

1.5.3. Efficiëntie Vlaamse O&O-subsidies

De wisselwerking tussen de directe subsidies en de indirecte fiscale voordelen werd bestudeerd. Dat gebeurde op basis van verschillende bronnen, waaronder de gegevens van de VLAIO-subsidies voor O&O-projecten in de periode 2001 tot en met 2018, geanonimiseerde data over de federale fiscale voordelen en de jaarrekeningen. Die gegevens werden aan elkaar gekoppeld.

De spreker toont een grafiek met de verdeling van het aantal ondernemingen dat Vlaamse steun of federale fiscale voordelen geniet, of beide. Kleine ondernemingen genieten vrij veel fiscale voordelen maar het gaat om relatief kleine bedragen. Het zijn vooral grote ondernemingen die grote fiscale O&O-voordelen krijgen.

Inputadditionaliteit

Een volgende grafiek geeft de statistische schatting weer van de inputadditionaliteit. Het gaat om puntschattingen met een betrouwbaarheidsinterval. Een hypothetische stijging of daling van 10 procentpunt in de Vlaamse O&O-steun leidt tot een toename of afname van 1,84 procent in de totale O&O-uitgaven van een gemiddelde Vlaamse O&O-onderneming. De multiplicator bedraagt 1,65: 1 euro extra Vlaamse subsidie leidt tot een additionele O&O-uitgave van 1,65 euro. Rekening houdend met het betrouwbaarheidsinterval kan de multiplicator schommelen tussen 1,07 en 2,2. Het gevonden effect wordt vooral gedreven door kleine ondernemingen.

Een andere bevinding is dat de Vlaamse O&O-subsidies minder efficiënt worden naarmate ondernemingen minder indirecte steun ontvangen via federale belastingverminderingen (vooral verminderingen in de vennootschapsbelasting en de bedrijfsvoorheffing). Het kantelpunt ligt bij 500.000 euro aan indirecte fiscale voordelen, wat vooral het geval is voor middelgrote en grote ondernemingen. Het rapport bevat meer informatie over de opsplitsing in verschillende categorieën van ondernemingen. Het efficiëntie-effect is groter bij kleine bedrijven.

Outputadditionaliteit

Ook in deze studie is gekeken naar de outputadditionaliteit of de impact op toegevoegde waarde, omzet, tewerkstelling en productiviteit. Het rapport bevat meer informatie daarover. Er is vooral evidentie voor een impact op toegevoegde waarde en tewerkstelling. Een hypothetische stijging of daling van 10 procent in de Vlaamse O&O-steun leidt tot een toename of afname van 0,31 procent in de toegevoegde waarde en van 0,25 procent additionele tewerkstelling van een gemiddelde Vlaamse O&O-onderneming. Voor 1 euro extra subsidie is er een toename van 1,32 euro. Het multiplicatoreffect voor tewerkstelling bedraagt 0,53 vte. Ook hier is het effect in grote mate gedreven door kleine ondernemingen. Net zoals bij inputadditionaliteit blijkt dat Vlaamse directe O&O-steun minder efficiënt wordt zodra bedrijven al veel fiscale voordelen gerelateerd aan O&O ontvangen.

De getoonde grafiek geeft ook het effect op de productiviteit weer. Dat effect blijkt positief na enkele jaren. Er zou het best meer onderzoek gebeuren naar het dynamische karakter van het effect.

In de studie werden de federale fiscale voordelen ook uitgesplitst in de verschillende types. Vooral de vermindering van de bedrijfsvoorheffing heeft een positief effect op de outputadditionaliteit. De aftrekken in de vennootschapsbelasting hebben ook een effect op de output, wat niet het geval bleek bij de inputadditionaliteit. Ook hier speelt een vertragingseffect.

Discussie en nuancering

Het rapport bevat nog veel stof tot discussie. De conclusies moeten volgens Joep Konings ook worden genuanceerd:

- de resultaten verwijzen naar de gemiddelde O&O-onderneming;
- de effecten van productiviteit lijken positief na verloop van tijd maar het vergt meer onderzoek om na te gaan via welk mechanisme dit verloopt;
- de multiplicators werden berekend voor de gemiddelde onderneming op basis van puntschattingen. Maar deze schattingen hebben een marge of betrouwbaarheidsinterval. Ze kunnen dus wat lager zijn maar ook hoger;
- de effecten zijn gedreven door kleine ondernemingen, voor middelgrote en grote ondernemingen zijn de effecten statistisch niet significant;
- van de federale fiscale maatregelen voor O&O-bedrijven zijn het vooral de maatregelen gerelateerd aan de vermindering in de bedrijfsvoorheffing die consistent een effect hebben. De vermindering in de vennootschapsbelasting lijkt een minder groot effect te hebben, niettegenstaande het grote bedrag. Mogelijk kan dit een effect zijn dat pas na enkele jaren opduikt omdat de vermindering in de vennootschapsbelasting pas voelbaar wordt bij de afrekening van de aangifte. Verder onderzoek kan op deze dynamiek ingaan.

2. Beleidsdomein Werk en Sociale Economie

Ann Van den Cruyce, afdelingshoofd Tewerkstelling en Competenties van het Departement Werk en Sociale Economie, geeft toelichting over de aanpak van de VBH in het beleidsdomein WSE. Ze zal daarbij vooral ingaan op de heroverweging van de maatregelen.

2.1. Aanpak in het beleidsdomein WSE

In het beleidsdomein werden zes maatregelen geselecteerd voor heroverweging:

- de dienstencheques;
- de doelgroepverminderingen voor 58-plussers;
- de bijdragevermindering voor zeevarenden;
- de doorstroomprojecten sociale economie;
- de individuele beroepsopleiding in een onderneming;
- de verhoogde staatstoelage in het kader van artikel 60, §7, van de OCMW-wet.

De eerste vier maatregelen worden geoperationaliseerd door het Departement WSE, de laatste twee door VDAB. In totaal bestrijken die maatregelen 2 miljard euro of 57,6 procent van het budget van WSE.

Er werden geen maatregelen geselecteerd voor het beleidsveld Competenties en opleidingen. Die maatregelen werden recent hervormd en de operationalisering loopt nog. Het was dus nog te vroeg om ze in de scope van de heroverweging mee te nemen.

De aanpak binnen het beleidsdomein WSE is gelijkaardig aan die van het beleidsdomein EWI. Na de mededeling aan de Vlaamse Regering op 4 december 2020 was

er een startvergadering op 26 januari 2021 en werden op 3 februari 2021 de maatregelen geselecteerd. De oplevering werd gevraagd voor de zomer van 2021, waardoor er eigenlijk bijzonder weinig tijd was voor grondig onderzoek.

Ook het beleidsdomein WSE heeft de gewoonte de maatregelen te evalueren. Dat gebeurt onder meer in het VIONA-onderzoeksprogramma, dat al heel lang loopt. Het departement heeft ook een eigen evaluatiecel en werkt voor onderzoek en evaluatie met een kennisagenda. Er kon dus worden geput uit bestaande studies om de oefening binnen het korte tijdsbestek uit te voeren. Er werd dan ook maximaal gebruikgemaakt van bestaande bronnen en kennis. Via het raamcontract van Financiën en Begroting werden vier projecten deels uitbesteed.

De projectgroep werd geleid door secretaris-generaal Dirk Vanderpoorten en Wim Adriaens, gedelegeerd bestuurder van VDAB. In de projectgroep zetelden vertegenwoordigers van het departement FB en de SERV, en als expert Sarah Vansteenkiste van het Steunpunt Werk. Als expert stond ze ook in verbinding met de expertengroep die door minister Hilde Crevits al in het begin van de regeerperiode werd opgestart en die ook al adviezen heeft afgeleverd.

Ann Van den Cruyce gaat verder in op de geselecteerde maatregelen. Voor elk van de maatregelen werd de doeltreffendheid van de regelgeving bekeken, de neven-effecten, de goede praktijken (vooral de buitenlandse), de bevoegdheidsverdeling, de administratieve vereenvoudiging, de besparingsvarianten en de topic voor een uitgaventoets. Daarover is meer informatie terug te vinden in de rapporten.

2.1.1. Dienstencheques

Het departement zelf heeft al heel wat analyses over het dienstenchequestelsel gemaakt. De maatregel was ook al het voorwerp van een proefproject voor de spending reviews.

Het is een zeer belangrijke maatregel, die werd overgedragen bij de zesde staats-hervorming. Het dienstenchequestelsel is goed voor een uitgave van 1,53 miljard euro of 43,6 procent van het WSE-budget. De fiscale aftrek is niet in het vermelde budget opgenomen. Die aftrek is immers een bevoegdheid van het beleidsdomein FB. In het kader van de maatregel worden 123.000 werknemers tewerkgesteld.

Conclusies

De conclusies voor de dienstencheques zijn dat de maatregel de doelstellingen bereikt die initieel werden vooropgesteld, met name het witten van zwartwerk (wat niet betekent dat zwartwerk volledig is verdwenen), het verbeteren van de werk-privébalans en de creatie van jobs voor kwetsbare groepen.

De maatregel heeft een hoge kostprijs, maar 70 tot 80 procent wordt terugverdiend door hogere sociale en fiscale bijdragen en een daling van de uitgaven voor uitkeringen. In het verleden moest 60 procent van de werknemers die in het stelsel instroomden werkloos zijn. Er is een groot terugverdieneffect, zij het dan vooral voor de federale overheid.

De nettokostprijs van 7,2 euro na fiscale aftrek is laag. Een eventuele verhoging zou vooral de gezinnen met een lager inkomen treffen, waardoor de prijsverhoging het bestaande mattheuseffect dreigt te vergroten.

De rendabiliteit van de dienstenchequeondernemingen staat onder druk. Er is wel al een nieuwe afspraak gemaakt over indexering van de inruilwaarde.

De beheerskosten zijn hoger voor de gebruikers van papieren dienstencheques. Bij de oudere gebruikers kiest nog steeds 30 procent voor papieren cheques.

De dienstencheques hebben ook een kostenverlagend effect in de zorg omdat ouderen langer thuis kunnen blijven wonen. Dat is een voorbeeld van een extern effect.

Besparingsopties

Er zijn heel veel besparingsvarianten mogelijk maar in het rapport is vooral gekeken naar de prijs van de dienstencheques. De verschillende studies zijn het niet eens over de prijselasticiteit. Volgens de ene studie zou een verhoging van de prijs met 1 procent tot een daling van 1,16 procent van het aantal aangekochte cheques leiden, volgens een andere tot een daling van 0,85 procent. Wellicht verschilt de elasticiteit ook naargelang de deelpopulatie van gebruikers. In het rapport wordt gewerkt met een vork.

Voor een eventuele verhoging van de aankoopprijs werden twee scenario's onderzocht:

- een verhoging van de aankoopprijs (met 0,5 euro, 1 of 2 euro) terwijl de inruilwaarde gelijk blijft, met een besparing voor de overheid tot gevolg;
- de indexering van de inruilwaarde. De overheid kan dan besparen door de indexering volledig door te rekenen aan de consument.

Prijsstijgingen van meer dan 2 euro zijn niet onderzocht. In het rapport is een tabel opgenomen met de mogelijke variaties. De maximale besparing in de twee onderzochte scenario's is 19 procent, wat vrij veel is. De minimale besparing is 2,22 procent.

Besparingen zijn dus mogelijk maar het is niet duidelijk hoe de consument daarop zal reageren.

2.1.2. Doelgroepverminderingen voor de 58-plussers

Van de doelgroepvermindering voor oudere werknemers werd een analyse gemaakt door het Departement WSE en Idea Consult. De maatregel is goed voor een uitgave van 335 miljoen euro of 9,6 procent van het WSE-budget. In 2019 werd de vermindering aan de werkgevers toegekend voor gemiddeld 133.624 vte's. De maatregel betreft zowel een vermindering gedurende acht kwartalen voor een oudere werknemer die men aanwerft als voor een korting voor zittende oudere werknemers, die toeneemt naargelang de leeftijd.

Conclusies

De conclusies lopen volgens Ann Van den Cruyce wat uiteen. In het algemeen geldt dat permanente loonkostensubsidies doorgaans niet kosteneffectief zijn. Er zijn hoge kosten per extra gecreëerde job. Loonkostensubsidies zijn wel effectief als ze gefocust zijn.

In dit geval zou de vermindering gericht kunnen worden ingezet op werknemers met een kans op vervroegde uittreding via bijvoorbeeld het SWT-stelsel. Voor die werknemers heeft het wel een effect.

Een andere vaststelling is dat aanwervingssubsidies een positiever tewerkstellings-effect hebben dan verminderingen voor zittende werknemers.

Uit een vergelijking met andere landen (Nederland, Duitsland en Frankrijk) leert men dat de maatregelen effectiever zijn als ze gepaard gaan met competentieversterkende maatregelen voor oudere werknemers.

Ook de mogelijkheid van automatische toekenning door de RSZ werd onderzocht als een mogelijke administratieve vereenvoudiging. Dat bleek geen goede oplossing omdat de werkgever bij een automatische toekenning niet meer de vrijheid heeft om zelf te kiezen welke verminderingen hij wil inzetten. Er is immers een overlapping tussen een aantal doelgroepkortingen, wat tot een shoppingeffect bij werkgevers kan leiden.

Besparingsopties

Besparing is mogelijk door te sleutelen aan de leeftijds- en loonvoorwaarden en aan de verminderingsbijdragen. In het rapport werden verschillende opties berekend.

Een besparing op de doelgroepvermindering voor 58-plussers betekent een verhoging van de loonkosten voor de werkgevers. Per miljoen euro dat wordt bespaard, zouden er volgens de berekeningen tussen de dertien en veertig jobs verloren gaan, afhankelijk van de gebruikte elasticiteit.

Ook deze maatregel zal worden hervormd en de minister zal daarbij rekening houden met de studies. De korting zal worden gefocust op de leeftijd voor intrede in het SWT-stelsel.

2.1.3. Bijdragevermindering zeevarenden

De bijdragevermindering voor zeevarenden is een maatregel die werd overgedragen in het kader van de zesde staatshervorming. Het departement had minder expertise op dit gebied en heeft aan Deloitte gevraagd om een analyse te maken. Het gaat om een uitgave van 36 miljoen euro of 1 procent van het WSE-budget. De vermindering wordt toegekend voor ongeveer duizend vte's en aan een twintigtal bedrijven, waaronder bijvoorbeeld Deme.

Conclusies

Het doel van de maatregel is de werkgelegenheid in de bagger-, sleepvaart- en koopvaardijsector te stimuleren en het uitvlaggen van schepen tegen te gaan. De parafiscale concurrentie met andere vlagstaten is zeer groot en ondernemingen vragen om een gelijk speelveld te creëren. Ann Van den Cruyce merkt daarbij op dat de kosten per gecreëerde job zeer hoog zijn.

Belangrijk is dat er een indirect tewerkstellingseffect is omdat de maatregel deel uitmaakt van een apart ecosysteem. Hij creëert jobs voor studenten van de Hogere Zeevaartschool en cursisten van VDAB Zeebrugge. Na een periode op zee stromen zij door naar strategische walfuncties in publieke en private havenbedrijven, waar ze erg gegeerd zijn om knelpuntvacatures in te vullen.

Wijzigingen van de steunmaatregelen in de periode 1992-2002 leidde tot uitvlagging van schepen van de Belgische vloot en tot meer dan een halvering van het aantal studenten aan de Hogere Zeevaartschool.

Het beleids- en regelgevend kader voor deze sector zit sterk verspreid over verschillende entiteiten en bestuursniveaus. Uit de studie bleek dat geen enkele van deze entiteiten grote expertise over de maritieme sector heeft.

Deloitte beveelt aan om een brede Vlaamse visie op de sector uit te werken, het tewerkstellingseffect en het economische en geostrategische belang van de sector in kaart te brengen en vervolgens het gepaste beleid en de objectieven van dit beleid te bepalen.

Besparingsopties

Nederland en Frankrijk hebben gelijkaardige maar veel duurdere maatregelen. Ze hebben ook een grotere vloot en een grotere omzet.

Recent ontstond een nieuwe activiteit die onder deze wetgeving valt: de luxejachten en cruiseschepen. Deze activiteit kan geschrapt worden uit het toepassingsgebied. Het gaat om 2,2 procent van de vaartdagen. Verdere besparingen worden niet aanbevolen.

Ann Van den Cruyce merkt nog op dat aan deze maatregel tewerkstellingsnormen zijn gekoppeld. Die normen worden gehaald voor het kaderpersoneel maar niet voor de scheepsgezellen. Dat heeft wellicht te maken met de loon- en arbeidsvoorwaarden in deze sector.

2.1.4. Doorstroomprojecten Sociale Economie

Deze maatregel betreft het collectieve maatwerk en de lokale diensteneconomie. De doelgroepmedewerkers worden door VDAB geëvalueerd en indien mogelijk wordt voor hen een doorstroomtraject opgestart. De analyse werd door het Departement WSE gedaan op basis van 506 evaluaties en 406 opgestarte trajecten.

De uitgave bedraagt 37 miljoen euro of 1,1 procent van het WSE-budget.

Conclusies

De trajecten voorzien in begeleiding, doorstroomstages en nazorg voor doelgroepmedewerkers uit het collectieve maatwerk en de LDE. De doorstroomprojecten zijn nog vrij recent en dus is het moeilijk om ze nu al grondig te evalueren.

Slechts 55 van de 241 voltooide doorstroomtrajecten resulteerden effectief in doorstroom naar het normale economische circuit. De overige trajecten werden stopgezet zonder doorstroom. De duurzaamheid van de doorstroom kon nog niet onderzocht worden wegens te recent.

Het beperkte succes wijst ook op de geringe vraag naar dergelijke profielen. De vraag kan volgens Ann Van den Cruyce worden gesteld of de reguliere economie voldoende capaciteit heeft om deze doelgroep op te vangen en dus of er wel voldoende doorstroomjobs zijn.

Besparingen

De doorstroomtrajecten zijn volgens de analyse te lineair opgezet. Er is meer flexibiliteit nodig. Dit kan ook kostenbesparend werken omdat dan geen onnodige fases moeten worden gefinancierd.

Een knelpunt is ook de federale regeling van terbeschikkingstelling die een drempel vormt waarop het departement weinig vat heeft.

Gelet op het belang van doorstroom naar het normale economische circuit in de nieuwe sociale-economiemaatregelen is het volgens het Departement WSE te vroeg om nu al te beslissen. Einde 2021 zal er een nieuwe evaluatie klaar zijn. De evaluatie van het collectieve maatwerk is gepland voor het einde van de legislatuur.

2.2. VDAB-maatregelen

Wim Adriaens, gedelegeerd bestuurder van VDAB, licht toe dat VDAB heeft gefocust op twee specifieke maatregelen: de individuele beroepsopleiding in een onderneming en de verhoogde staatstoelage in het kader van artikel 60, §7, van de OCMW-wet.

VDAB is een organisatie met vooral werkingskosten: personeelskosten, regiekosten en tenderkosten. Recent was er nog een grondige audit van het Rekenhof over het uitbestedingsbeleid van VDAB, waaruit lessen kunnen worden getrokken. VDAB heeft als reactie daarop al het actieplan 'VDAB als regisseur' opgesteld.

In het kader van de VBH werd dan gekozen voor de twee maatregelen die qua budget het grootste zijn. De uitgave voor IBO's bedraagt ongeveer 45 miljoen euro en die voor de verhoogde staatstoelage 35 miljoen euro. Het Rekenhof voerde al eerder een audit uit over IBO. De verhoogde staatstoelage werd overgedragen in het kader van de zesde staatshervorming en werd nog niet beleidsmatig onderzocht. Dat maakt de maatregel interessant om te heroverwegen.

2.2.1. *Individuele beroepsopleiding in een onderneming*

De IBO-maatregel is gericht op werkplekleren met een aanwervingsperspectief. Het gaat daarbij om competentieversterking in het kader van een openstaande vacature. De werkgever kan een werkzoekende op de eigen werkvloer opleiden voor een periode van 4 tot maximaal 26 weken. De werkzoekende krijgt een opleidingsvergoeding boven op het vervangingsinkomen en de werkgever betaalt aan VDAB een forfaitaire opleidingsbijdrage.

De maatregel valt sinds 1988 onder de bevoegdheid van VDAB. Zoals bekend, werd de maatregel in 2018 grondig hervormd en dat gebeurde in nauw overleg met de sociale partners. Die hervorming was gericht op een administratieve vereenvoudiging, uitbreiding van de inzet van partners, een hogere deelname van kansengroepen en een duidelijke positionering als opleidingsmaatregel, en niet als een maatregel voor gesubsidieerde tewerkstelling. Sinds de hervorming gaat het globaal over ongeveer 11.000 trajecten op jaarbasis.

Onderzoek

Het onderzoeksopzet was het exploreren van mogelijke financiële optimalisaties. De werkgevers dragen bij aan de financiering maar dat is geen sluitende financiering. De maatregel kost meer aan VDAB dan de dienst ontvangt. Dat is een beleidskeuze, zoals al duidelijk werd gemaakt naar aanleiding van de audit van het Rekenhof. Ook andere opleidingsmaatregelen kosten geld. Het onderzoek was bedoeld om na te gaan of dit op een meer doelmatige manier kon gebeuren, met een hogere kostendekking en een verhoogde aantrekkelijkheid voor de werkgever en cursist.

Het rapport van Deloitte bestaat uit een kwantitatieve en kwalitatieve analyse en eindigt met zeven aanbevelingen. De kwantitatieve analyse bevat elementen die eerder aan bod kwamen in het rapport van het Rekenhof. Er is een daling van het aantal IBO's na de hervorming. Dat is deels te wijten aan conjuncturele effecten maar ook deels aan de herpositionering als opleidingsmaatregel en een lichte verschuiving van de doelgroep naar meer kortgeschoolde werkzoekenden en naar kmo's voor wat de werkgevers betreft. De kwantitatieve analyse concludeert dat de facturatie aan werkgevers de kosten niet dekt.

In de kwalitatieve analyse werd op basis van diepte-interviews geconcludeerd dat de hervorming over het algemeen als positief wordt beoordeeld maar met een

gedaalde gepercipieerde aantrekkelijkheid voor de cursisten. Kritische succesfactoren zijn kwaliteit en de expertise van de begeleiding, het goed inschatten van de competentiekloof en de kwaliteit van het opleidingsplan. De algemene conclusie van de kwalitatieve analyse is dat er bij de verschillende stakeholders een breed draagvlak is voor deze maatregel.

Conclusies en aanbevelingen

Op basis van deze analyses besluit het rapport met zeven aanbevelingen:

- meer flexibiliteit in de uur- en prestatieroosters. VDAB begrijpt dat men tot deze aanbeveling komt maar vindt dat een afweging moet worden gemaakt tussen administratieve eenvoud en flexibiliteit die de complexiteit kan verhogen. De maatregel moet ook voor zowel de werkgever als de cursist aantrekkelijk blijven. De nauwe betrokkenheid van de sociale partners bij de totstandkoming van de hervorming stelt VDAB gerust dat het juiste evenwicht is gevonden tussen het belang van de werkgevers en de kandidaat-werknemers;
- meer transparantie in rechten en plichten. VDAB gaat met deze aanbeveling aan de slag en werkt aan digitale infodocumenten om de werkgevers en kandidaat-werknemers beter te informeren;
- IBO linken aan een kwalificatie en het competentierapport opwaarderen. VDAB gebruikt de competentierapporten al in de klantendossiers. Een kwalificatie heeft zeker een waarde op de arbeidsmarkt, maar instrumenten die gericht zijn op tewerkstelling hebben ook hun waarde. IBO is geen kwalificerend instrument. Er wordt wel aan gedacht om in de toekomst te experimenteren met EVC-assessments voor de kandidaten die daarvoor vragende partij zijn. VDAB denkt ook dat een IBO kwalificerend maken het instrument zou verzwaren en dat er voor het behalen van kwalificaties andere, meer geschikte instrumenten zijn;
- een doorgedreven digitalisering van de IBO-processen. De aanbeveling betreft vooral het vaststellen van de competentiekloof en het opstellen van het opleidingsplan. Die suggesties kwamen ook al naar voren uit eigen onderzoek van VDAB en worden meegenomen in functie van de mogelijkheden van de IT-kalender;
- toevoegen van elementen van regionale clusterwerking aan de sectorale werking. Dit werd vooral aangebracht door bemiddelaars die het systeem voor de huidige sectorale indeling niet kenden. Wim Adriaens denkt niet dat dit de juiste oplossing is. Het gaat om expertisedeling en dat kan ook met het opbouwen van kennisnetwerken worden bereikt;
- verder ondersteunen van kmo's en begeleiding van de sectoren, met als bestaande goede praktijk Woodwize. VDAB wil dit zeker ook met andere sectoren bekijken;
- verbeteren van de datakoppeling tussen RVA en VDAB. Het opvolgen van deze aanbeveling krijgt een plaats in de IT-planning.

De algemene perceptie van VDAB is dat het rapport ondanks het korte tijdsbestek enkele inzichten en keuzes lijkt te bevestigen die eerder al voortvloeiden uit eigen evaluaties en die van het Rekenhof, en die al in de scope van VDAB zaten. Door de korte periode van het onderzoek was er weinig ruimte voor de analyse van alternatieve financiële systemen.

2.2.2. Verhoogde staatstoelage (artikel 60, §7, van de OCMW-wet)

Deze maatregel is wellicht minder bekend. Het gaat om een verhoogde toelage aan de OCMW's in het kader van tewerkstelling van zogenaamde artikel 60-werknemers in een erkend sociale-economie-initiatief. Het betreft een gesloten budget van 34,77 miljoen waarmee toelagen worden toegekend aan 253 OCMW's in Vlaanderen. Er zijn dus 47 Vlaamse OCMW's die deze toelage niet krijgen. Het budget is

dus ongelijk verdeeld. De maatregel werd sinds de zesde staatshervorming ongewijzigd voortgezet.

Onderzoeksopzet en conclusies

Idea Consult voerde een onderzoek uit op basis van documentenanalyse, interviews met stakeholders en een enquête bij de OCMW's. Er werd ook een focusgroep bijeengeroepen en een workshop georganiseerd. Dat overwegend met de betrokken actoren werd gewerkt, blijkt volgens de spreker ook uit de conclusies.

Die conclusies stellen dat de verhoogde staatstoelage een belangrijke maatregel is voor de tewerkstelling in het kader van het vermelde artikel van de OCMW-wet. Dankzij deze steun worden de zwakste profielen tewerkgesteld in de sociale economie en de maatregel kan dan ook niet zonder meer worden geschrapt. De logica in de manier waarop de middelen worden verdeeld, is wel zoek. Die verdeling is historisch gegroeid en verankerd in een verdeelsleutel. Sommige OCMW's krijgen veel toelagen, andere minder of geen.

Pistes voor verbetering

Er wordt gepleit voor het behoud van de maatregel maar ook voor het optimaliseren ervan. Een eerste piste voor verbetering is het verduidelijken van het doel van de maatregel en om in functie daarvan de maatregel te evalueren. Het budget blijft deels (voor 6 miljoen euro) onderbenut terwijl er OCMW's zijn die denken met meer budget betere resultaten te kunnen bereiken.

Een andere mogelijke piste is dat men van de geformuleerde doelstelling vertrekt om een alternatief stelsel uit te werken.

Wim Adriaens stelt dat het de eerste keer is dat deze maatregel wordt onderzocht en dat deze eerste oefening een goede basis is om samen met de minister te bekijken wat de precieze doelstelling is en welke verbeteringen mogelijk zijn.

II. Vragen en opmerkingen van de leden

Tussenkomst van Caroline Gennez

Caroline Gennez vindt dat de uiteenzetting van de vertegenwoordigers van het beleidsdomein EWI getuigt van een volgehouden en doorgedreven oefening ondanks het korte tijdsbestek. Voor de parlementsleden is dit interessante informatie.

Professor Joep Konings vond bij de analyse van de multiplicator en het hefboom-effect van de gecumuleerde Vlaamse subsidies en de federale verlaging van de bedrijfsvoorheffing een significant effect voor de kmo's. Voor de middelgrote en grote ondernemingen kon hij geen significant effect vaststellen. Is het dan niet aan te bevelen dat men de Vlaamse subsidies meer oriënteert richting kmo's?

Kunnen de sprekers verduidelijken welk percentage van de middelen naar respectievelijk de kmo's en de grote en multinationale ondernemingen vloeit? Dat is belangrijk wanneer men de effectiviteit van de totale subsidiekosten wil bekijken.

Werd in het onderzoek ook bekeken wat de impact is van de Vlaamse subsidies, geïsoleerd van de federale fiscale maatregelen? Vooruit pleit voor samenwerking tussen de verschillende bestuursniveaus en is dus zeker niet gekant tegen een analyse van het op elkaar inwerken van Vlaamse en federale maatregelen. Maar Vlaanderen besteedt een substantieel aandeel van de EWI-begroting aan subsidies en dus is goed om te weten wat de impact is van een geïsoleerde inzet ervan.

De dienstenchequemaatregel is al vaak bediscussieerd in het Vlaams Parlement, dat op 8 juli 2020 een resolutie aannam over de versterking van de rentabiliteit en de werkbaarheid in de dienstenchequesector (*Parl.St.* VI.Parl. 2019-20, nr. 414/3). Er werd voor de rentabiliteit een inspanning gedaan in de vorm van een indexering van de inruilwaarde.

De dienstenchequemaatregel is een dure maatregel maar met een duidelijk succes en ook nog heel wat mogelijkheden op het vlak van tewerkstelling. Er zijn immers 7500 vacatures voor dienstenchequewerknemers. Omdat het vaak om kortgeschoolden gaat, is het een zeer activerende maatregel. Hoe kan de sector meer aantrekkelijk worden gemaakt voor werknemers? Voor de Vooruitfractie is werkbaar werk daarin een belangrijke factor. Een andere factor is de looncomponent, poetshulpen krijgen immers een erg bescheiden loon. Indien niet op werkbaar werk en een beter loon wordt ingezet, dreigt de dienstenchequemaatregel volgens Caroline Gennez suboptimaal te blijven ondanks een groot terugverdieneffect en het effect op de tewerkstelling van kortgeschoolden.

Tussenkomst van Björn Rzoska

Björn Rzoska drukt zijn waardering uit voor het puike werk dat in een korte tijdspanne werd verricht. De rapporten zijn helder en bevatten veel voor het parlement interessante informatie. De bijlagen bij het EWI-rapport bevatten een interessant overzicht en een doorlichting per instrument. Het lid hoopt dat de VBH een start heeft genomen en dat op geregelde tijdstippen een dergelijke evaluatie kan worden doorgevoerd. Maatregelen die met goede bedoelingen worden genomen, hebben niet altijd het gewenste of het beoogde effect. Het lid looft ook de openheid waarmee de departementen en agentschappen in deze beleidsdomeinen op de oefening hebben gereageerd. De scenario's voor eventuele besparingen zijn voer voor politieke discussie.

In het rapport voor het beleidsdomein EWI worden op verschillende plaatsen voorstellen gedaan voor spending reviews, waaronder zelfs een uitgaventoets op het niveau van de Vlaamse begroting. Welke uitgaventoets vinden de sprekers zelf prioritair?

Het is een goede zaak dat gebruik werd gemaakt van de mogelijkheid om externe studies te laten uitvoeren. De carbonleakagemaatregel gaf al eerder aanleiding tot politieke debatten. Het lid kijkt dan ook uit naar het rapport van de studie over de compensatie van indirecte emissiekosten.

Björn Rzoska sluit aan bij de vragen van Caroline Gennez aan professor Joep Konings. De studies die hij toelichtte, zijn bijzonder boeiend. Het lid verwijst naar een analyse die Koen Algoed, secretaris-generaal van het Departement FB, maakte in de media. Het blijft volgens hem moeilijk om te schrappen in oud beleid, waarbij hij specifiek verwees naar de inzet van Vlaamse subsidies in ondernemingen in combinatie met federale fiscale instrumenten. Kan Joep Konings die analyse delen en ziet hij opportuniteiten om middelen efficiënter in te zetten?

De analyse van de dienstencheques die door Ann Van den Cruyce werd toegelicht, is bijzonder boeiend. Björn Rzoska verwijst naar de eerder uitgevoerde uitgaventoets over de dienstencheques. Zijn de conclusies daarvan in het VBH-rapport verwerkt? In het rapport van het beleidsdomein FB worden de fiscale aspecten en de fiscale elasticiteit van de dienstencheques besproken. Is het niet aangewezen om een geïntegreerde analyse te maken van zowel de subsidies als de fiscale component?

Tussenkomst van Tom Ongena

Tom Ongena sluit zich aan bij de appreciatie voor het nuttige werk dat werd geleverd. Inzake dienstencheques werd gekeken naar maatregelen in andere landen, wat niet evident is aangezien het Belgische stelsel vrij uniek is. In Frankrijk is er wel het model van de Chèque emploi service universel met een groter terugverdieneffect. Waarin zit dan het verschil? Kan het Franse stelsel inspiratie bieden om de dienstenchequemaatregel aan te passen?

Zoals al vermeld, komen die terugverdieneffecten vooral ten goede van het federale niveau. Werd al bekeken hoe de opbrengsten naar het Vlaamse niveau zouden kunnen terugvloeien? Voor de betaalbaarheid van het stelsel zou een meer evenwichtige verdeling een goede zaak zijn.

Er werd ook al verwezen naar de parlementaire resolutie over de versterking van de rentabiliteit en de werkbaarheid in de dienstenchequesector, waarin wordt gevraagd een facturatiemodel te onderzoeken om af te kunnen stappen van het chequemodel. In het WSE-rapport wordt daar kort naar verwezen. Bij facturatie stelt zich het probleem van wanbetalers, maar daarvoor zijn er eventueel oplossingen. Bij de energiefactuur wordt bijvoorbeeld gewerkt met voorschotten. Wordt nog aan een facturatiemodel gewerkt?

Het rapport vermeldt inzake de IBO-maatregel dat er geen vergelijkbare buitenlandse maatregelen zijn. Maar in de andere gewesten zijn die er wel. Zijn die dan niet onderzocht en waarom niet?

De opleidingsincentive van IBO is op dit ogenblik niet gekoppeld aan aan- of afwezigheid van de cursist. De koppeling wordt nochtans aanbevolen. Waarom is deze evidente maatregel nog niet genomen?

Een meer algemene vraag van Tom Ongena is waarom de ambitie om het aantal IBO's te verdubbelen niet wordt gerealiseerd. Op het terrein is er veel enthousiasme voor dit stelsel, ook langs werkgeverszijde.

Het rapport voor het beleidsdomein WSE gaat in op diverse specifieke maatregelen. VDAB is een grote organisatie met 5000 medewerkers en meer dan 800 miljoen euro aan overheidsmiddelen. Zou het niet nuttig zijn om binnen VDAB zelf een brede heroverweging te maken en alle taken van het agentschap door te lichten, uiteraard ook rekening houdend met de nieuwe rol van VDAB? Wordt een dergelijke oefening gepland?

Tussenkomst van Alessia Claes

Ook *Alessia Claes* vindt de informatie in de rapporten bijzonder nuttig. Het is boeiend om op een meer grondige maar kritische manier naar het beleid te kijken. De rapporten sluiten ook aan bij de aanbeveling van de relancecomités om werk te maken van evidencebased beleid.

De oefening in het beleidsdomein WSE gaat over zes maatregelen, maar er zijn meer instrumenten die kritisch mogen worden doorgelicht. Zien de sprekers mogelijkheden om dit op een meer systematische manier te doen? Is er geen mogelijkheid om evaluatiemodellen in te bouwen in alle maatregelen zodat de effecten sneller en beter kunnen worden onderzocht?

Het schrappen van beleid is inderdaad een belangrijke uitdaging. Maar dat is volgens Alessia Claes eerder een politieke beslissing.

Tussenkomst van Maurits Vande Reyde

Maurits Vande Reyde vindt de VBH-rapporten die hij al heeft gelezen stuk voor stuk bijzonder interessant. Het EWI-rapport gaat verder dan het bekijken van de interne werking. De nadruk ligt sterk op de effecten van de maatregelen, bijvoorbeeld op innovatief vermogen en productiviteit. Het is een goede zaak dat in detail wordt bekeken wat daaraan kan worden verbeterd. Het is dan aan het parlement om daarmee aan de slag te gaan.

Het rapport zet de productiviteitsuitdaging op scherp. De aanbeveling is om een productiviteitsagenda op te maken. De voorbije jaren waren er in de begroting al verschillende O&O-opstappen. In welke mate verwachten de sprekers dat een nog gerichtere inzet van bestaande budgetten effectief kan leiden tot een hogere impact op de productiviteit? Welk potentieel is er om met het huidige budget de productiviteitsgroei nog te versterken? Is er nog veel marge of blijft die beperkt?

Het EWI-rapport gaat niet in op de vraag of de Vlaamse economische subsidies niet beter worden omgezet in een algemene steun aan alle ondernemingen door een verlaging van de lasten, bijvoorbeeld op energie of voor andere Vlaamse bevoegdheden. Op die manier worden alle ondernemingen ondersteund en niet enkel de ondernemingen die subsidies krijgen. Die vraag komt in de commissie geregeld aan bod. Kan dat in een volgend rapport worden meegenomen? Vaak wordt gezegd dat het Vlaanderen aan fiscale hefbomen ontbreekt maar misschien zijn er andere pistes die kunnen worden verkend.

Een van de conclusies van de studie is dat voor grote ondernemingen de Vlaamse subsidies minder effect hebben naarmate deze ondernemingen federale fiscale maatregelen genieten. De Vlaamse subsidies en de federale maatregelen zouden beter op elkaar kunnen worden afgestemd. Hoe kan dit onderzoek verder worden gevoerd? Is er nog bijkomende informatie nodig om de Vlaamse directe steun bij te sturen? Werd dit al met het federale niveau besproken? In de Commissie voor Algemeen Beleid, Financiën, Begroting en Justitie werd het VBH-rapport over sociale correcties besproken. Ook daar was een van de conclusies dat deze correcties samen met de federale overheid moeten worden herbekeken. Daartoe werd een samenwerking aangegaan met de FOD Sociale Zekerheid. Is een dergelijke samenwerking ook voor EWI niet nuttig?

Maurits Vande Reyde weet dat effecten van instrumenten moeilijk te meten zijn. Vaak worden dan kwantitatieve indicatoren gebruikt, zoals het bereik van de maatregelen. Beleidsmakers willen echter ook de kwalitatieve aspecten bekijken, zoals de impact op het ondernemerschap, de productiviteit en tewerkstelling. Zijn er bijvoorbeeld bij ECOOM-tools voorhanden om de output nog accurater te meten?

De evaluatie van EWI-maatregelen gebeurt vaak door hetzelfde externe bureau. Dat is logisch aangezien er niet zoveel consultants daarin gespecialiseerd zijn. Maar bestaat niet het gevaar dat de uitkomst voorspelbaar wordt door steeds met dezelfde instantie te werken?

Kennis en informatie moeten over zo veel mogelijk bedrijven worden verspreid. Hoe kan ervoor worden gezorgd dat de steun ten goede komt aan zo veel mogelijk bedrijven en niet enkel aan de bedrijven die goed zijn in het aanvragen van subsidies en snel toegang hebben tot de procedures? Op het vlak van O&O is er veel vooruitgang geboekt, er worden nu ook veel kleine ondernemingen bereikt. Kan de diffusie nog worden versterkt?

Het valt Maurits Vande Reyde op dat PMV en LRM niet aan bod komen in de rapporten. PMV heeft nochtans grote budgetten voor waarborgen, leningen en participaties. Het lid meent dat daarover meer transparantie mogelijk is en dat deze

budgetten soms gericht kunnen worden ingezet. Het zou nuttig zijn om ook PMV en LRM in de oefening te betrekken. Waarom is dat niet gebeurd?

Tot slot sluit het lid zich aan bij de opmerking van Björn Rzoska over het rapport over de carbon leakage.

III. Antwoorden

1. Antwoorden voor het beleidsdomein EWI

Antwoorden van Johan Hanssens, secretaris-generaal van het Departement EWI

Johan Hanssens antwoordt eerst op de vraag over de prioritaire spending reviews. Het beleidsdomein EWI heeft de traditie van het evalueren van instrumenten en instellingen. Het ziet wel een toegevoegde waarde in een systeemblik over de beleidsdomeinen heen en in een productiviteitsagenda. Uit de presentatie bleek al dat de Vlaamse overheid heel wat hefboomen in handen heeft om meer mensen aan de slag te krijgen en de productiviteit van de werknemers te verhogen. De globale uitgaven van de Vlaamse overheid zouden kunnen worden gescreend om na te gaan in welke mate ze inspelen op die hefboomen voor productiviteit. Dat kan ook gebeuren voor de mate waarin die uitgaven bijdragen tot de klimaattransitie, een belangrijke uitdaging voor de volgende decennia. Vanuit een helikopterperspectief kan dan worden nagegaan welke uitgaven moeten worden heroverwogen.

Er waren diverse vragen over de subsidiëring van bedrijven. Ondernemingen staan voor veel uitdagingen en O&O is er daar één van. Een andere uitdaging is de competentieagenda, de juiste mensen vinden met de juiste competenties. Er zal in de nabije toekomst misschien een keuze moeten worden gemaakt tussen het verhogen van de uitgaven voor O&O of voor het versterken van levenslang leren. Het heeft ook geen zin de uitgaven voor O&O op te drijven als er geen kenniswerkers zijn om het onderzoek te doen. Er moet dan naar het buitenland worden gekeken om onderzoekers te rekruteren.

De vraag werd gesteld of de uitgaven nog gericht kunnen worden ingezet om de productiviteit te verhogen. De twee voorbije regeerperiodes was er een duidelijke beleidskeuze van de Vlaamse Regering om bijkomend te investeren in O&O. In de vorige regeerperiode was dat recurrent 500 miljoen euro extra. Deze regeerperiode was het de intentie om daar 250 miljoen euro aan toe te voegen. Wanneer de middelen in de toekomst schaarser worden, zullen er keuzes moeten worden gemaakt. Johan Hanssens denkt dan aan het versterken van de uitgaven voor menselijk kapitaal en aan de klimaatuitdagingen en het vergroenen van de uitgavenstromen. Het gaat dan om inzet van publieke middelen door verschillende overheden maar complementair daaraan moeten er ook grote private investeringen gebeuren.

Het beleidsdomein EWI heeft de VBH gebruikt om te kijken naar de complementariteit met de maatregelen van het federale niveau. Ook het Federaal Planbureau heeft in het verleden studies gedaan over de complementariteit van gewestelijke subsidies en federale O&O-steun. De OESO en het IMF hebben daar al aanbevelingen over geformuleerd. Het is echter niet eenvoudig om data van de verschillende overheidsniveaus te gebruiken. Er was een goede medewerking met de federale administraties en ECOOM en STORE hebben schitterend werk geleverd om die gegevens zo goed mogelijk te koppelen en er conclusies uit te trekken. Het blijft echter een moeilijke oefening en er is verder overleg met het Planbureau en de FOD Financiën nodig om fijnmaziger data te kunnen ontsluiten. Dat moet het mogelijk maken de conclusies scherper te formuleren. Op dat vlak kunnen nog efficiëntiewinsten worden geboekt. Er zijn veel instanties op diverse fronten bezig met

economische analyses: het Planbureau, de Nationale Bank, de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de SERV, de departementen enzovoort. Johan Hanssens ziet het als een opdracht om die beter met elkaar te verbinden.

Waarom werd PMV niet bij de VBH-oefening betrokken? In de periodieke evaluatiekalender van het beleidsdomein EWI staat de evaluatie van PMV gepland voor 2021. De formele evaluatie van de instelling PMV loopt dus momenteel met externe ondersteuning. Ze moet voor eind 2021 worden afgerond. Het evaluatierapport kan later in de commissie worden besproken.

Een volgende vraag ging over het inschakelen van steeds dezelfde externe consultants. Er moet altijd een marktbevraging worden gedaan en als er geen breed aanbod is, moet daarvan kennis worden genomen. Maar elke evaluatie wordt ook begeleid door een begeleidingscommissie met vertegenwoordigers van de administratie. Er is dus ruimte voor een tegensprekelijk debat met de externe evaluatoren. Het is natuurlijk ook zo dat een aantal bureaus gespecialiseerd zijn in evaluaties en daarrond competenties hebben opgebouwd waardoor ze een grotere kans maken. Het departement doet inspanningen om zo breed mogelijk te rekruteren.

Antwoorden van Mark Andries, administrateur-generaal van VLAIO

Mark Andries antwoordt op de vraag hoeveel innovatiesteun naar grote ondernemingen gaat, waar die volgens de studie minder impact heeft. De typische VLAIO-klant is eigenlijk een kmo. Op jaarbasis is 75 procent van de bedrijven die innovatiesteun krijgen een kmo. De grote meerderheid daarvan is dan nog een kleine onderneming (minder dan vijftig werknemers). Daar zijn heel wat jonge ondernemingen bij, start-ups en scale-ups. Omdat grote ondernemingen voornamelijk grote projecten indienen, nemen zij wel een groot aandeel van het totale budget in. Het resultaat is een 60/40-verhouding. 60 procent van de innovatiesteun gaat naar kmo's, 40 procent naar grote ondernemingen. Tot en met 2016 was de situatie anders. In 2017 kregen beide types ondernemingen ongeveer evenveel steun en vanaf 2018 krijgen de kleine ondernemingen een groter deel van het budget.

De grote ondernemingen krijgen nog ongeveer 100 miljoen euro aan innovatiesteun. Uit de studie mag volgens Mark Andries niet worden afgeleid dat deze ondernemingen de O&O-projecten ook zouden uitvoeren als ze die steun niet krijgen. Kleine ondernemingen dienen vooral ontwikkelingsprojecten in. Dat zijn projecten die dicht bij de markt staan en met een hoog TRL. Bij de grote ondernemingen gaat meer dan 60 procent naar onderzoek en minder dan 40 procent naar ontwikkeling. Mark Andries is ervan overtuigd dat de steun ook een hefboomeffect heeft bij de grote ondernemingen. Grote ondernemingen halen ook vaak aan dat het project niet zou zijn uitgevoerd zonder VLAIO-steun. Volgens de studie is de impact lager maar dat betekent niet dat er geen effect is. De studie gaat bovendien uit van gemiddelde bedrijven.

Welke spending reviews kunnen er nog gebeuren? De VLAIO-instrumenten zijn allemaal al gereviewd en dat zal in de toekomst nog gebeuren. Die evaluaties leiden vaak tot bijstellingen van het beleid en dan moet enkele jaren worden gewacht vooraleer het effect kan worden bestudeerd. De compensatie van indirecte emissiekosten werd voor de eerste keer onderzocht en dat rapport zal nu snel beschikbaar zijn. De spreker zou dan eerder een uitgaventoets doen van het Vlaamse ecosysteem met alle organisaties, waaronder VLAIO maar ook heel wat partners, die het ondernemerschap en innovatie in Vlaanderen ondersteunen. Ondernemingen kunnen rekenen op hulp van heel wat partnerorganisaties. VLAIO stimuleert dat en meet de performantie als er wordt gefinancierd. Het zou nuttig zijn te onderzoeken hoe deze organisaties samenwerken en op elkaar inspelen en wat de impact is van de overheidsuitgaven die daarmee gepaard gaan.

Mark Andries antwoordt vervolgens op de vraag of de heroverweging meer systematisch zou kunnen gebeuren. Het is niet de bedoeling van de Vlaamse Regering om de VBH tot een eenmalige oefening te beperken. Natuurlijk kan men niet voortdurend heroverwegen. Na een dergelijke oefening moet er actie worden ondernomen en moet er worden afgewacht wat het resultaat daarvan is. Vanuit het oogpunt van de administraties zou een dergelijke oefening aan het einde of het begin van elke regeerperiode zeer nuttig zijn.

Het is voor de administraties inspirerend geweest om dit met externe experts en collega's van andere beleidsdomeinen te kunnen bespreken. Een volgende keer zou de heroverweging thematisch kunnen worden aangepakt en niet per beleidsdomein. De productiviteitsagenda bijvoorbeeld, moet samen met andere beleidsdomeinen worden uitgewerkt.

Een lid vroeg of de EWI-budgetten nog beter kunnen worden ingezet ten gunste van de productiviteit. Mark Andries meent dat er mogelijkheden zijn. De innovatiesteun van VLAIO is niet echt gericht op het verbeteren van de productiviteit. Voor elk project wordt nagegaan of het innovatie betreft en of er een businesscase is, waaronder wordt verstaan dat het project gericht is op de groei van het bedrijf. Er wordt nagegaan of er extra investeringen gebeuren en extra medewerkers worden aangeworven. De return die zowel economisch als maatschappelijk moet zijn, wordt gemeten. Maar er zijn ook innovatieprojecten die gericht zijn op productiviteit zoals projecten rond automatisering, robotisering enzovoort. Die projecten maken nu minder kans. Het is historisch te verklaren dat projecten op economische groei moesten gericht zijn maar intussen zijn er andere fenomenen zoals de krapte op de arbeidsmarkt en de grote werkdruk in sommige bedrijven. Volgens de spreker zouden projecten die de productiviteit verhogen en de werkdruk verminderen ook moeten kunnen worden goedgekeurd. Dat vraagt wel een bijsturing van het instrumentarium.

De voorbije jaren werden al andere initiatieven genomen die wel een impact kunnen hebben op de productiviteit, zoals de programma's rond artificiële intelligentie en digitalisering die in de vorige regeerperiode werden opgestart. Ook de inspanningen inzake kennisdiffusie kunnen daartoe bijdragen. De resultaten van die initiatieven moeten nog worden afgewacht.

Een volgende vraag was of het niet beter was de subsidies af te schaffen en de middelen te verdelen over alle bedrijven in de vorm van een belastingkorting of compensatie van bepaalde kosten. Het VLAIO-budget voor steun is 600 miljoen euro. Dat lijkt een groot bedrag maar gespreid over alle bedrijven wordt het slechts een kleine tegemoetkoming. De spreiding van de middelen zou ook botsen met de vraag om ze gericht in te zetten. Maar dat is een beleidskeuze die moet worden gemaakt. De studie van het team van professor Joep Konings lijkt te bevestigen dat er wel degelijk een hefboomeffect is. Indien alle middelen zouden worden gespreid, zou het resultaat zijn dat er minder O&O door bedrijven gebeurt.

Hoe kan de impactmeting nog worden verbeterd? VLAIO maar ook andere agent-schappen doen een inspanning om datagedreven te werken, data beter te ontsluiten en te gebruiken. De dataverzameling is op een hoger niveau getild en moet in de toekomst nog betere beleidsinformatie opleveren over wat er met de steun gebeurt.

VLAIO wil ook nog meer inzetten op de opvolging van de gesteunde bedrijven en projecten. Nu worden de projecten opgevolgd tot op het moment van de afrekening op het einde van de projectperiode. Het agentschap wil projecten ook opvolgen in de periode die daarna komt, de periode van valorisatie. Nu gebeurt dat voor klanten die een nieuwe aanvraag indienen maar het kan meer systematisch gebeuren.

Het zal enkele jaren duren vooraleer de resultaten van de opvolging van de valorisatie beschikbaar zijn.

Hoe kunnen nog meer bedrijven worden bereikt? Er is al een hele weg afgelegd om kmo's beter te kunnen bereiken. Het team Bedrijfstrajecten van VLAIO (de fusie van de vroegere innovatiecentra) heeft talrijke bedrijven bezocht om uitleg te geven over de aanvraag van projecten en hen over hun drempelvrees te helpen. Dat werk is nog niet gedaan. Er zijn nog sectoren die minder worden bereikt, zoals de bouwsector, waar nochtans ook innovatie gebeurt.

Mark Andries ziet ook nog potentieel bij de hogescholen. Veel bedrijven werken samen met een kenniscentrum of universiteit bij een innovatieproject. De hogescholen hebben nu ook een opdracht inzake praktijkgericht onderzoek en kunnen een goede partner zijn voor kmo's die nog niet aan innovatie zijn toegekomen.

Samen met onder meer Agoria, Sirris en Voka zet VLAIO ook acties op die bedoeld zijn voor de innovatievolgers. Dat zijn bedrijven die zelf geen O&O doen en daartoe ook geen concrete plannen hebben maar die wel actief willen opvolgen wat er inzake technologische ontwikkelingen gaande is. Er is een aanbod om die bedrijven kennis te laten maken met nieuwe technologie. Een vaststelling is alvast dat er bij deze innovatievolgers ook potentieel is om eigen innovatietrajecten op te zetten.

Antwoorden van professor Joep Konings, KU Leuven

Joep Konings vult aan dat de federale fiscale voordelen vooral worden gevraagd door de grote en globale ondernemingen (multinationals). 85 procent van de fiscale voordelen gaat naar deze categorie ondernemingen. Van de Vlaamse subsidies gaat het merendeel naar kmo's.

Er werd inderdaad ook gekeken naar het geïsoleerde effect. Daaruit blijkt duidelijk de input- en outputadditionaliteit van de Vlaamse subsidies. De subsidies hebben het grootste effect bij kleine en jonge ondernemingen. Dat heeft vaak te maken met het feit dat ze niet dezelfde toegang hebben tot krediet als grote ondernemingen. Jonge ondernemingen moeten zich nog bewijzen en hebben vaak overheidssteun nodig om marktfalen tegen te gaan.

Het is echter te kort door de bocht om te concluderen dat er geen subsidies mogen gaan naar grote ondernemingen. Er worden geen statistisch significante effecten gevonden maar dat heeft ook te maken met het kleinere aantal grote ondernemingen in de steekproef. De statistische schattingen zijn dan minder nauwkeurig waardoor er ook geen sterke effecten worden gevonden. Er worden kleine positieve coëfficiënten gevonden maar dat betekent niet dat er geen effect zou zijn. Het gaat ook om de gemiddelde onderneming. Om er een conclusie uit te trekken voor grote ondernemingen zou de studie het best aangevuld worden met casestudy's.

Joep Konings heeft er in de stuurgroep herhaaldelijk op gewezen dat een beslissing inzake subsidies voor grote ondernemingen in zijn context moet worden gezien. Multinationale ondernemingen zijn niet alleen in België omwille van enkele fiscale O&O-voordelen en gewestelijke subsidies. Dat ze in Vlaanderen gevestigd zijn, heeft ook te maken met onder meer de logistieke rol van de Antwerpse haven, het menselijke kapitaal en andere comparatieve voordelen. Voor grote multinationale ondernemingen is het hele pakket belangrijk. Een andere overweging is dat deze grote succesvolle ondernemingen een impact hebben op het ecosysteem in hun omgeving. Kleine ondernemingen zitten in hun supplychain. Toen Ford Genk werd gesloten, had dat grote gevolgen voor talrijke kleine bedrijven. Deze elementen moeten mee in overweging worden genomen en dat over de verschillende beleidsdomeinen heen. Enkel naar de impact van de subsidies kijken, is te kort door de bocht.

Een lid verwees naar de uitspraak dat het moeilijk is om te schrappen in oud beleid. Als het budget beperkt is, moet worden gezocht naar de meest efficiënte aanwending van dat budget. Om die reden werd ook de impact berekend. De multiplicatoreffecten blijken vrij aanzienlijk, vooral voor kleine en jonge ondernemingen. Dat kan een leidraad zijn voor evidencebased beleid, maar het blijft belangrijk om het in een ruimere context te zien.

Bij het opstellen van een productiviteitsagenda moet volgens Joep Konings ook worden gekeken naar de regulering en institutionele context en het effect daarvan op de productiviteit. De studie heeft de fiscaliteit in verband gebracht met het Vlaamse subsidiebeleid en toont aan dat er een wisselwerking is. Het is duidelijk dat als er veel fiscale voordelen zijn een extra subsidie geen groot effect meer heeft. Dat bleek eerder ook al uit een studie van het Federaal Planbureau. Maar zoals al vermeld, kan een subsidie wel een smeermiddel zijn om grote ondernemingen aan te trekken. De studie keek enkel naar de bestaande ondernemingen. Het aantrekken van grote multinationale ondernemingen is een ander debat.

Joep Konings bevestigt tot slot dat het complex was om de data van VLAIO en EWI te koppelen met de federale gegevens. Hij was wel aangenaam verrast door de kwaliteit van de gegevens van VLAIO en EWI. Het was een goede keuze om in te zetten op dataverwerking en dataverzameling. De aanbeveling is om in de toekomst meer toegang te krijgen tot de confidentiële federale dataset. De universiteiten en departementen krijgen moeilijk toegang, hoewel de Nationale Bank bijvoorbeeld wel over die gegevens kan beschikken.

Bijkomende vraag van Caroline Gennez

Caroline Gennez informeert of er informatiesessies lopen met de kenniscentra van de hogescholen. Mark Andries stelde immers dat er inzake praktijkgericht onderzoek nog veel potentieel zit bij de hogescholen.

Mark Andries verwijst naar het project Blikopener, een samenwerking tussen VLAIO en alle Vlaamse hogescholen om het kennis- en dienstenaanbod aan kmo's beter bekend te maken. Hij zal meer informatie daarover aan de commissieleden bezorgen.²

Op vraag van hetzelfde lid bevestigt hij dat contractonderzoek een van de mogelijkheden is. Maar er zijn andere, lichtere vormen van samenwerking mogelijk om kennis te verspreiden richting kmo's.

Caroline Gennez reageert op de opmerking van Joep Konings dat bij grote nationale ondernemingen ook moet worden gekeken naar het ecosysteem in hun omgeving. De sluiting van Ford Genk heeft inderdaad een grote impact gehad op de toeleveranciers. Maar is dit net geen voorbeeld van een sector die veel te lang door de overheid werd gesteund? Had de overheid niet veel eerder een omslag moeten maken naar nieuwe sectoren of een cluster van innovatieve bedrijven? Dat had de fiscale aftrekken en subsidies doelmatiger kunnen maken.

Joep Konings stelt dat vele economen lange tijd negatief oordeelden over overheidssubsidies en verwijst daarbij naar de steenkoolsector en de staalindustrie. Nu zijn er nieuwe onderzoeken en inzichten waaruit onder meer blijkt dat het beter is met een groep van bedrijven te werken. Het clusterbeleid, met verschillende spelers die rond dezelfde technologie samenwerken, is daar een goed voorbeeld van.

² <https://www.vlaio.be/nl/begeleiding-advies/coaching-en-advies/blikopener-hogescholen-partners-in-innovatie>

Er zijn ook richtlijnen om het industriebeleid beter te organiseren. Dat is een delicate oefening omdat het niet aan de overheid is om een winnend bedrijf of technologie eruit te halen. De overheid kan wel proberen een algemeen beleid uit te werken en dan is een statistische benadering een goed hulpmiddel. De overheid moet behoedzaam zijn en oude sectoren die niet innoveren, niet in leven proberen te houden. Dat is een ruimer debat, aldus Joep Konings.

2. Antwoorden voor het beleidsdomein WSE

Ann Van den Cruyce, afdelingshoofd Tewerkstelling en Competenties van het Departement Werk en Sociale Economie, antwoordt eerst op de vraag over het aantrekkelijk maken van het beroep van huishoudhulp in de dienstenchequesector. Over het loon wordt onderhandeld door de sociale partners en dat wordt vastgelegd in een cao. Het is wel een gekend probleem, zoals ook de rendabiliteit van de sector. Een en ander moet nog worden uitgewerkt maar de minister heeft wel de intentie om de indexering van de inruilwaarde te koppelen aan een sociaal akkoord. Indirect kan het Vlaamse Gewest daar dus wel een impact op hebben.

Werkbaar werk is een ander gekend probleem in de dienstenchequesector. Met ESF-middelen worden een aantal projecten gefinancierd. Zo is er een project van Vorm DC over een werkbaarheidsscan en werkbaarheidsconsulenten. Er zijn ook oproepen inzake opleidingen in de dienstencheque- en gezinszorgsector en een lerend netwerk voor werkbaarheid. Die projecten lopen tot einde 2022 en het is te vroeg om daar conclusies uit te trekken.

Het Departement WSE bekijkt intussen ook de mogelijkheid om opleidingen te versterken. Het opleidingsfonds van de sector werd overgedragen door de federale overheid. Het departement meent dat er nog ruimte is om de werking daarvan te verbeteren.

De resultaten van de eerder uitgevoerde spending review inzake dienstencheques werden meegenomen in het rapport. De elasticiteit maakte daar deel van uit. Onderzoekers zijn het niet eens over de prijs- en fiscale elasticiteit en daarom wordt in het rapport met een vork gewerkt. Het Departement WSE werd ook betrokken bij de VBH-oefening van het beleidsdomein Financiën en Begroting. De spending review was ook een gezamenlijke oefening waarbij de twee aspecten in de analyse werden geïntegreerd. In 2020 werd de fiscale aftrek al verlaagd van 30 naar 20 procent. Ook de fiscale component kan nog verder worden bekeken.

De vraag naar het verschil met het Franse model voor dienstencheques kan niet onmiddellijk worden beantwoord. Het kwam aan bod in een externe studie maar daarover moet nog informatie worden ingewonnen. Er is weinig publieke informatie over het Franse model beschikbaar. Bij de uitgaventoets was wel een Franse expert betrokken maar die heeft niet verwezen naar het Franse model.

De werkzaamheden van het departement rond het facturatiemodel werden al eens toegelicht aan de commissieleden in een informele sessie. Daarin werden enkele modellen voorgesteld. Er is nog geen consensus over een bepaald model maar de oefening loopt nog. Op een later tijdstip kan er teruggekoppeld worden naar de commissieleden.

Een algemene vraag was of de uitgaven en instrumenten niet op een meer systematische manier kritisch kunnen worden doorgelicht. Het is zeker een goede suggestie om evaluaties in te bouwen in alle maatregelen. Zoals al vermeld, heeft het departement een eigen onderzoekagenda. Recent is daar een kennisagenda bijgekomen en Ann Van den Cruyce is voorstander om daar een evaluatieagenda aan toe te voegen. Het is een goed idee om bij het starten met een nieuw instrument

al onmiddellijk in een evaluatiemoment en middelen daarvoor te voorzien. Het is dan mogelijk om het hele proces van bij de opzet tot de resultaten op te volgen.

Het schrappen van beleid is inderdaad een uitdaging. Het vergt politieke moed om niet alleen nieuw beleid uit te stippelen en te hervormen maar ook maatregelen af te schaffen. In het beleidsdomein WSE zijn er enkele kleine maatregelen waar men zich vragen bij kan stellen, aldus Ann Van den Cruyce.

IV. Slotbeschouwingen

Johan Hanssens, secretaris-generaal van het Departement EWI, stelt dat hij de VBH een mooi voorbeeld vond van politiek-ambtelijke samenwerking. Het project werd op gang getrokken door minister van Financiën en Begroting Matthias Diependaele. Johan Hanssens hoopt dat er een vervolgtraject komt en een structurele inbedding in de beleids- en beheerscyclus.

Minister Hilde Crevits en haar kabinet hebben aan de administratie de volledige autonomie gegeven om het rapport op te stellen. Het departement heeft hen geïnformeerd maar er was geen inmenging in de inhoud van het rapport. De medewerkers van het departement en van VLAIO hebben hard gewerkt om tot een goede doorlichting te komen terwijl ook de maatregelen om de gevolgen van de coronacrisis op te vangen, moesten worden uitgevoerd. Tegelijkertijd moest het beleidsdomein EWI nieuwe investeringen mogelijk maken. In het kader van het relanceplan Vlaamse Veerkracht werd er 561 miljoen euro aan het beleidsdomein EWI toegekend en die middelen moeten correct worden verdeeld.

De spreker wil ook de parlementsleden bedanken voor het geduld dat ze hebben opgebracht om op het eindrapport te wachten.

Er wordt vaak geschermd met evidencebased beleid. Maar zoals uit de bespreking blijkt, is er vaak niet één bewijs en moet een maatregel vanuit verschillende invalshoeken worden bekeken en moeten bevindingen tegen elkaar worden afgewogen.

Johan Hanssens besluit met een verwijzing naar het werk van innovatie-econoom Mariana Mazzucato. Economische groei heeft niet alleen ritme maar ook een richting. Die richting is er een van meer duurzaamheid, klimaatneutraliteit en meer inclusiviteit en moet worden bepaald door het politieke niveau. De ambtelijke technocratie kan de politieke parlementaire democratie niet vervangen.

Commissievoorzitter *Robrecht Bothuyne* dankt iedereen voor zijn bijdrage. Ook hij meent dat de politiek-ambtelijke samenwerking en de samenwerking met de experts in het hele proces voorbeeldig is verlopen, ondanks de moeilijke omstandigheden en ondanks het korte tijdsbestek. Het eindproduct is nuttig voor het Vlaams Parlement en zal zeker worden meegenomen in de begrotingsbesprekingen die worden gevoerd. De commissievoorzitter pleit ervoor het parlement te betrekken bij het definiëren van de algemene principes en de opdracht van een volgende ronde van de VBH.

Maurits Vande Reyde meent dat het politieke debat al is gestart en dat het volgende weken zeker in het parlement zal worden voortgezet.

Robrecht BOTHUYNE,
voorzitter

Caroline GENNEZ
Björn RZOSKA,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

bbp	bruto binnenlands product
cao	collectieve arbeidsovereenkomst
ECOOM	Expertisecentrum O&O Monitoring
ESF	Europees Sociaal Fonds
ETS	emissions trading system
EVC	elders verworven competenties
EWI	Economie, Wetenschap en Innovatie
FB	Financiën en Begroting
FOD	Federale Overheidsdienst
FWO	Fonds Wetenschappelijk Onderzoek - Vlaanderen
IBO	individuele beroepsopleiding in een onderneming
imec	Interuniversitair Micro-elektronicacentrum
IMF	International Monetary Fund
IT	informatietechnologie
kmo	kleine of middelgrote onderneming
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LDE	lokale diensteneconomie
LRM	Limburgse Reconversiemaatschappij
mRNA	messenger RNA (ribonucleic acid)
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
O&O	onderzoek en ontwikkeling
O&O&I	onderzoek, ontwikkeling en innovatie
PMV	ParticipatieMaatschappij Vlaanderen
RSZ	Rijksdienst voor Sociale Zekerheid
RVA	Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
STORE	Steunpunt Ondernemen en Regionale Economie
SWT	stelsel van werkloosheid met bedrijfstoelag
TRL	technology readiness level
UGent	Universiteit Gent
VBH	Vlaamse Brede Heroverweging
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VIB	Vlaams Instituut voor Biotechnologie
VIONA	Vlaams Interuniversitair Onderzoeksnetwerk Arbeidsmarktrapportering
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VIVES	Vlaams Instituut voor Economie en Samenleving
VLAIO	Agentschap Innoveren en Ondernemen
Voka	Vlaams netwerk van ondernemingen
Vorm DC	sectoraal vormingsfonds dienstenchequesector
vte	voltijdsequivalent
WSE	Werk en Sociale Economie